

وظایف زوجین در تأمین امنیت اخلاقی خانواده

یاسمن بیات*

چکیده

خانواده همیشه و در همه جوامع بشری به عنوان اساسی ترین نهاد اجتماعی زیربنای جوامع بوده است. و پراختن به عواملی که باعث کسب امنیت در ابعاد مختلف (جسمی، روحی، اقتصادی، اخلاقی؛ دینی و ...) شود از ضروری ترین موضوعات جامعه است، بررسی وظایف زوجین در تأمین انواع امنیت برای خانواده از حوصله این مقاله خارج است به همین دلیل در این مقاله به بررسی وظایف زوجین در تأمین امنیت اخلاقی پرداخته می شود، منظور از امنیت اخلاقی در واقع محافظت از جامعه و خانواده ها در برابر آسیب به ارزش ها و مشکلات اخلاقی است؛ از آن جا که تا کنون در خصوص این موضوع پژوهش مستقلی انجام نگرفته لذا انجام پژوهش در راستای آشنایی با وظایف هر کدام از زوجین در تأمین امنیت اخلاقی خانواده، ضروری می باشد، بنابراین هدف اصلی از پژوهش حاضر که بر اساس روش توصیفی - تحلیلی نگارش یافته، بررسی وظایف زوجین در تأمین امنیت اخلاقی خانواده می باشد، بر این اساس روش انجام پژوهش از نوع کیفی است و از جمله مطالعات کتابخانه ای به شمار می رود، از جمله دستاوردها و یافته های این پژوهش، می توان گفت این وظایف در دو بخش قابل بررسی هستند بخش اول اختصاص به وظایف زنان و بخش دوم به وظایف مردان پرداخته است.

کلیدواژه ها :

وظایف - زوجین - امنیت اخلاقی - خانواده .

* طلبه سطح ۲، مرکز آموزش های غیرحضورى حوزه های علمیه خواهران، قم .

مقدمه

امنیت مقوله ای است که وجود آن در تمام زوایای زندگی انسان به نحوی ملموس و مؤثر احساس می شود، خانواده واحد بنیادین جامعه و کانون اصلی رشد و تربیت است که در تأمین امنیت آن در ابعاد مختلف عوامل مختلف نقش دارند، بر این اساس یکی از موضوعات مهم در بعد جامعه شناسی نقش وظایف زوجین در تأمین امنیت اخلاقی خانواده است، منظور از امنیت اخلاقی در واقع محافظت از جامعه و خانواده ها در برابر آسیب به ارزش ها و مشکلات اخلاقی است.

اهمیت و ضرورت موضوع در این است که شناخت وظایف همسررداری زن و مرد از مهمترین عوامل در تأمین امنیت اخلاقی خانواده است زیرا زوجین این گونه از حقوق یکدیگر آگاهی پیدا می کنند و این امر مانع از فروپاشی خانواده می شود، از این رو برای تقویت اخلاقیات در نهاد خانواده، شناخت وظایف هر کدام از زن و مرد مهم است بر این اساس ضروری می باشد در این خصوص پژوهش انجام گیرد.

پیشینه نظری موضوع را می توان همزمان با نزول آیاتی از قرآن در این زمینه دانست در برخی آیات قرآن در خصوص وظایف زوجین نکاتی از قبیل رعایت معاشرت به معروف و... آمده است از نظر پیشینه تجربی با توجه به جستجوهای انجام گرفته در سایت های مختلف هیچ پایان نامه، مقاله و یا کتابی با این عنوان خاص نوشته نشده ولی برخی کتب و مقالات مشابه عنوان وجود داشته که به جهت رعایت اختصار به مواردی اشاره می شود: (۱) کتاب: «مباحث خانواده و روابط بین زن و مرد» تألیف: مرتضی مطهری، (۲) پایان نامه کارشناسی ارشد تحت عنوان «حقوق و تکالیف غیرمالی زوجین در حقوق مدنی»، نوشته خادم ازغدی؛ وجه تمایز این نوشتار با سایر کتب و پژوهش ها این است که در نوشتار حاضر به وظایف زوجین در تأمین امنیت اخلاقی خانواده پرداخته می شود؛ اکنون سؤال اصلی پژوهش این است که وظایف زوجین در تأمین امنیت اخلاقی خانواده چه هستند؟

۱. مفهوم شناسی

در این قسمت از نوشتار برخی از مهمترین لغات کلیدی پژوهش در معنای لغوی و اصطلاحی مورد بررسی قرار می گیرند.

۱-۱. زوجین

زوج به معنای دو چیزی اند که به هم نزدیک اند و گویا به نحوی مکمل همدیگرند به همین مناسبت زن و شوهر را هم که در زندگی مشترک مکمل همدیگرند زوج می گویند.^۱ برخی این واژه را به صورت مستقیم به زن و شوهر معنا کرده اند^۲، معنای زوجین در شکل تشبیه هم همین است. اما برخی خواسته اند میان آنها تفاوت بگذارند که زوج در مواردی استفاده می شود که دو چیز از یک جنس باشند و در مانند زن و شوهر نباید استفاده شود، در هر حال هم زوج هم زوجین که معادل آن در فارسی زن و شوهر است. در فقه و عرف برای همه مفهوم شناخته شده و روشن است.

۱-۲. امنیت اخلاقی

عبارت «امنیت اخلاقی» از دو قسمت تشکیل شده است ابتدا واژه امنیت و سپس واژه اخلاقی مورد بررسی قرار می گیرد و سپس معنای کل عبارت ذکر می شود. واژه «امنیت» در زبان فارسی، مصدر جعلی است (امن + یت) و به معنای آسایش^۳، سلامت، ایمن شدن^۴، در امان بودن^۵، آسودگی^۶، بی هراسی و بی گزندگی است.^۷ این واژه در زبان عربی از ماده «امن» گرفته شده است به معنی سکون

^۱ - راغب اصفهانی، مفردات الفاظ قرآن، ص ۳۸۴.

^۲ - جوهری المحيط فی اللغة، ج ۱، ص ۳۲۰.

^۳ - مشیری، فرهنگ زبان فارسی، ص ۹۳

^۴ - معین، فرهنگ معین، ص ۳۵۴

^۵ - دهخدا، لغت نامه، ص ۲۸۹۴

^۶ - عمید، فرهنگ عمید، ص ۲۳۳

^۷ - پرتو، واژه یاب، ج ۱، ص ۲۲۶

القلب^۱، طمأنینه النفس، زوال الخوف^۲، و ضد الخوف^۳. در اصطلاح امنیت، عبارت است از دستیابی به شرایطی که فرد و جامعه را از هر نوع تهدید بالقوه و بالفعل، از سوی امنیت ستیزان داخلی و خارجی در امان دارد، به طوری که بتوان با آرامش و آسایش کامل، در راستای پیشبرد اهداف اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی گام برداشت.^۴

اخلاق در لغت جمع خُلُق و خُلُق است. و به معنای: خوی، سجیه، عادت، هیئت راسخه در نفس که به سهولت، مصدر افعال نیک و جمیل آمده است.^۵ کلمه اخلاق علاوه بر معانی لغوی دارای چند معنای اصطلاحی می باشد که عبارتند از: الف: صفات نفسانی که به مرحله ی سجیه یا عادت رسیده باشند که در این حالت مترادف با مفهوم لغوی می شود. ب: صفات حالی که این دسته از صفات، صفاتی هستند که به مرحله ی عادت یا سجیه نرسیده باشند و انسان از روی فکر و تأمل آن کار را انجام می دهد ولی در عین حال متصف به آن صفت می شود.^۶

در مجموع منظور از امنیت اخلاقی در واقع محافظت از جامعه و خانواده ها در برابر آسیب به ارزش ها و مشکلات اخلاقی است همچنین امنیت اخلاقی آن است که جسم و روح فرد در آن فارغ از مشکلات و آسیب های اخلاقی و ناهنجاری های اخلاقی باشد.^۷

۳-۱. خانواده

-
- ۱- فیومی، المصباح المنیر، مؤسسه، ص ۲۴
 - ۲- راغب اصفهانی، المفردات فی غریب القرآن، ص ۲۵
 - ۳- ابن منظور، لسان العرب، ج ۱۳، ص ۲۱
 - ۴- چلیپی، جامعه شناسی نظم، ص ۸۳
 - ۵- عمید، فرهنگ فارسی عمید، ص ۱۵۴.
 - ۶- مسائلی، فلسفه اخلاق و علم اخلاق، ص ۱۱.
 - ۷- اخوان کاظمی، امنیت فردی، اجتماعی و سیاسی در قرآن، ص ۲۷.

خانواده در لغت به معنای دودمان و گروه است^۱، در اصطلاح چندین معنی دارد از جمله: (۱) خانواده گروهی است دارای روابط جنسی چنان پایا و مشخص که به تولید مثل و پرورش فرزندان منتهی می شود.^۲ (۲) خانواده؛ واحدی اجتماعی است که بر اساس ازدواج پدید می آید.^۳ (۳) خانواده گروهی اجتماعی است با اقامت گاه مشترک، همکاری اقتصادی و تولیدمثل.

۲. برخی از وظایف زنان در امنیت اخلاقی خانواده

نظام اسلام برخی از حقوق و تکالیف را برای مرد، پاره‌ای از آن‌ها را برای زن در راستای تحکیم و انسجام خانواده مقرر داشته است. مبنای تفکیک این وظایف مبتنی بر تفاوت‌های ذاتی میان دو جنس است که به زعم اشتراک زن و مرد در انسانیت و امتیازهای دینی در مواردی نسبت به همدیگر تکالیف یکسانی ندارند، لذا در این قسمت از نوشتار برخی از وظایف زنان در جهت تأمین امنیت اخلاقی نظام خانواده مورد بررسی قرار می گیرد.

۲-۱. حسن خلق و برخورد نیکو

برای حفظ امنیت اخلاقی در کانون خانواده یکی از مهمترین وظایف همسررداری توسط زنان و از وظایف اصلی زنان خوش خلقی با همسر است، خوش خلقی و حسن خلق با شوهر در واقع همان معاشرت نیکو است که در قرآن به آن اشاره شده است^۴ و آن عبارت است از: «انجام مطلوب وظایف و مسئولیت‌های زوجین در قبال یکدیگر که برای بقای خانواده و سرانجام به تعالی رساندن آن ضروری

۱ - ساروخانی، دائرة المعارف علوم اجتماعی، ص ۲۵۴.

۲ - ساروخانی، مقدمه ای بر جامعه شناسی خانواده، ص ۲۵۵.

۳ - ساروخانی، طلاق، ص ۱۲۱.

۴ - مطهری، آشنایی با قرآن، ج ۱، ص ۱۳۲.

است، نوع خاصی از رفتار زوجین نسبت به یکدیگر را می‌طلبد که در اصلاح به آن حسن معاشرت گفته می‌شود»^۱.

زنان وظیفه دارند در زندگی مشترک خانوادگی و زناشویی، نسبت به شوهران خوش اخلاق، خوش رفتار، خوش‌شرو و خوش‌گو باشند و از هر نوع بداخلاقی و بدرفتاری، ترش رویی و بدزبانی و بدگویی نسبت به شوهر دوری کنند، زیرا در اسلام و قوانین حاکم بر جامعه اسلامی اصل امنیت اخلاقی در نظام خانواده بر مبنای رعایت اصول اخلاقی استوار است که این اصول عبارتند از: مودت و رحمت بین زوجین و سایر اعضا، عفو و بخش و رعایت مصلحت خانواده، حاکمیت صفا و صمیمیت، احترام و کرامت انسانی و ... از آثار آن این که حسن خلق زنان در محیط خانواده یکی از وظایف آنان در تأمین امنیت اخلاقی خانواده است و مایه جلب محبت بیشتر بین زن و شوهر است، این مسأله به تجربه تقریباً برای همه کس ثابت شده است که اگر بین زن و شوهر حسن خلق و برخورد های محبت‌آمیز و مؤدبانه باشد دل‌بستگی آنها بیشتر است و بیشتر مجذوب همدیگر می‌شوند و سبب تعالی اخلاقیات در خانواده نیز می‌شود.^۲

۲-۲. پذیرش ریاست و قیومیت مرد

در روابط بین زن و شوهر یکی از مهمترین وظایف زنان در تأمین امنیت اخلاقی خانواده این است که ریاست مردان در خانه را بپذیرند زیرا ریاست مرد از خصائص شوهر است، اگر چه به موجب تعلیمات اسلامی هر یک از زن و مرد حقوقی نسبت به یکدیگر دارند، و هیچ‌کدام مجاز به تجاوز به حق دیگری یا خودداری از انجام وظائف و تکالیف خود و یا تعدی از حدود اختیارات خویش نیستند، اما در عین حال برای خانواده که خود یک جامعه کوچکی است، رئیس و سرپرست معین گردیده که این

^۱ - عظیم زاده اردبیلی، مبانی حسن معاشرت معروف در مبانی خانواده از منظر قرآن، ص ۴۸

^۲ - مطهری، نظام حقوق زن در اسلام، ۲۶۲.

سمت و عنوان به مرد اعطاء شده است و لذا زن در حفظ امنیت اخلاقی خانواده باید این را بپذیرد و زنی که زن و فرزندان به این وظیفه خوب عمل کنند مسلماً اقتدار و احترام مرد در خانواده بیش از پیش انجام می‌گیرد و هم امنیت روانی و هم امنیت جسمی برای زن و فرزندان و مرد فراهم می‌شود و فراهم شدن انواع امنیت مسلماً امنیت اقتصادی و در نتیجه امنیت اخلاقی را نیز در پی دارد.^۱ زیرا اگر در زندگی زناشویی و خانوادگی مشکلی پیش آید، حل آن با نظر نهائی شوهر است و زن به عنوان همسر باید این ریاست را بپذیرد و البته این وظیفه شوهر، نباید خارج از حسن معاشرت با زن و و شرع و قانون باشد و باعث سوء استفاده شوهر شود بلکه این حقی است که خداوند برای مرد قائل شده است.^۲

با اینکه رابطه میان زن و شوهر در نظام خانواده یک رابطه عاطفی همراه با محبت است. اما بی‌شک هر یک از زن و شوهر در برابر دیگری وظیفه و مسئولیتی دارند. لذا تعیین یک مدیر و سرپرست و اداره کننده از میان آن دو امری ضروری می‌نماید. بر همین اساس اسلام مرد را برای این مسئولیت معین کرده است: شهید مطهری در این زمینه می‌گوید: «درست است که زن و مرد هر دو در سرمایه گذاری جسمی و روحی به طور متساوی سهیم هستند، ولی مرد از نظر مالی هم سرمایه گذاری کرده است، علاوه بر اینکه مرد از نظر ویژگی‌های جسمی برای مدیریت مناسب‌تر است و با فطرت و طبیعت او سازگارتر است.»^۳ از این رو آن آیه شریفه قرآنی که می‌فرماید: «الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ؛^۴ مردان سرپرست زنان هستند به خاطر مزیت‌هایی که

۱ - مطهری، نظام خانواده در اسلام، ص ۶۴.

۲ - مطهری، یادداشت‌های استاد مطهری، ج ۵، ص ۱۴۵؛

۳ - مطهری، مجموعه آثار شهید مطهری، ج ۱۹، ص ۳۲۷ - ۳۳۹

۴ - نساء: ۳۴.

خداوند برای بعضی نسبت به بعضی دیگر قرار داده است و به خاطر آنکه از اموال شان برای آنان هزینه می‌نمایند.» ناظر به همین است. طبق دیدگاه اهل لغت «قوامه» به معنای قیام و اشراف بر امر یا مال است.^۱ همچنین برخی لغت دانان گفته اند که «قوامه» به مفهوم محافظت کردن و رعایت مصالح افراد است و از ریشه «قیم» است به معنای کسی که بر امور چیزی قیام می‌کند و متولی آن می‌شود و آن را اصلاح می‌کند.^۲ کلمه (قیم) به معنای آن کسی است که مسئول قیام به امر شخصی دیگر است، و کلمه (قوام) و نیز (قیام) مبالغه در همین قیام است، این سرپرستی به خاطر برتری‌هایی است که (از نظر نظام اجتماع) خداوند برای بعضی نسبت به بعضی دیگر قرار داده است و نیز این سرپرستی به خاطر تعهداتی است که مردان در مورد پرداخت‌های مالی در برابر زنان و خانواده به عهده دارند.^۳

۲-۳. اطاعت و اکرام و مدارا با شوهر

یکی دیگر از وظایف زنان در تأمین امنیت اخلاقی آن است که مطیع و فرمانبردار شوهر باشند؛ و با بدخلقی شوهر مدارا و اکرام کنند، زیرا اطاعت از شوهر یک امر گسترده است که دایره‌ی بزرگی دارد مثلاً اطاعت از مرد در تعیین محل سکونت، در امر تمکین، در امر خروج از منزل در انجام اعمال عبادی و که در همه این موارد زن باید از شوهر اطاعت کند و از طرفی چون کار بیرون از منزل سخت و طاقت فرسا است گاهی برخی مردان در درون خانه خسته و بی‌حوصله هستند و زن باید با اکرام و با صبر و مدارا بر بی‌اخلاقی همسر تحمل کنند این از هنر همسررداری و وظایف زنان در تأمین امنیت اخلاقی خانواده است.^۴

^۱ - ابراهیم و دیگران، بسیط اللغه، ص ۷۶۸

^۲ - ابن منظور، لسان العرب، ج ۵، ص ۳۴۷

^۳ - مطهری، آشنایی با قرآن، ج ۵، ص ۷۳.

^۴ - شرفی، شهید مطهری و حقوق زن در اسلام، ص ۲۲.

پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) در حجه الوداع فرمودند: «عن النبی (صلی الله علیه و آله) أنه قال فی خطبة الوداع: إنَّ لِنسائکم علیکم حقاً و لکم علیهنَّ حقاً، حَقُّکُمْ علیهنَّ أن لا یوطئنَّ أحداً فرشکم و لا یدخلن بیوتکم أحداً تکرهونه إلاَّ باذنکم و أن لا یأتین بفاحشةٍ فإن فعلن فإنَّ الله قد أذن لکم أن تعضلوهنَّ و تهجروهنَّ فی المضاجع و تضربوهنَّ ضرباً غیر مبرجٍ فإذا انتھین و أطعنکم فعلیکم رزقهنَّ و کسوتهنَّ بالمعروف^۱؛ شما را بر زنان حقی است؛ همان‌گونه که ایشان را بر شما حقی است. از حقوق شما بر زنان است که نگذارند بر فراش شما کسی پا گذارد و در آن‌چه معروف است، از شما اطاعت کنند. هرگاه این حقوق از ناحیه زنان انجام شود بر شما است که خوراک و پوشاک ایشان را طبق متعارف تأمین کنید.»

زن وظیفه دارد قدرشناس همسرش باشد و او را نعمتی از جانب خدا بداند. وی را گرمی داشته با او مدارا کند و لغزش هایش را ببخشد و سخت‌گیری و لجبازی نکند. اسلام چنین برخوردی را از وظایف زنان در جهت تعالی بخشی به اخلاقیات در خانواده می‌داند. ^۲ امام سجاد (علیه السلام) در این خصوص حق اکرام و مدارا را هم برای زن و هم برای مرد می‌داند و فرموده است: «حق همسرت این است که بدانی خدای متعال او را وسیله آرامش و انس بر تو قرار داده و نعمتی است از جانب خدا بر تو ، پس او را گرمی بداری و با وی مدارا کنی، گرچه تو نیز بر وی حق داری، تو باید دلسوز او باشی؛ زیرا اسیر تو است. باید غذا و لباسش را فراهم سازی و اگر اشتباه کرد، ببخشی»^۳

۳. برخی وظایف مردان در تأمین امنیت اخلاقی خانواده

^۱ - حرانی، تحف العقول، ص ۳۳

^۲ - مطهری، نظام خانواده در اسلام، ص ۱۳۲.

^۳ - مجلسی، بحار الانوار، ج ۵: ۷۴

در این قسمت از نوشتار برخی از مهمترین نکات همسررداری که از سوی مردان باید رعایت شود از دیدگاه شهید مطهری مورد بررسی قرار داده می شود.

۱-۳. معاشرت به معروف و محبت به همسر

از مهمترین وظایف مردان که در تأمین امنیت اخلاقی خانواده خیلی مهم است ابراز محبت و علاقه به زن و معاشرت به معروف با او است، از آنجایی که زن و مرد برای زندگی خانوادگی آفریده شدند تا به فرمایش قرآن کریم، مایه آرامش^۱ و تکمیل کننده همدیگر باشند، بحث رقابت و سهم خواهی در نظام خانواده در دین اسلام، میان زن و مرد معنا و مفهومی پیدا نمی کند؛ زیرا زن و مرد، خودشان مورد نیاز همدیگر هستند و آنچه آن دو را پیوند می دهد، عاطفه و محبت و معاشرت به معروف است نه صرفاً قوانین خشک و بی روح!^۲.

معاشرت به معروف همان «حسن معاشرت» یعنی برخورد نیکو میان زن و شوهر است اما این امر غالباً باید از جانب مردان باشد و از وظایف اصلی مرد رعایت حسن معاشرت با زن و خانواده زن است. در واقع معاشرت نیکو شاید از اموری باشد که بی نیاز از تعریف است و همه مردم با آن آشنا هستند، ولی برای توضیح بیشتر می توان گفت: معاشرت نیکو از مجموعه ای از صفات و برخوردها تشکیل یافته است. «نرمش و مدارا، گشاده رویی، زبان خوب و اظهار محبت، رعایت ادب، چهره خندان و تحمل و بردباری در مقابل مزاحمت های این و آن» هنگامی که این صفات و اعمال به هم آمیخته شد، به آن معاشرت نیکو می گویند که اگر رعایت شوند مسلماً امنیت اخلاقی در خانواده فراهم می شود.^۳

۱ - روم: ۲۱.

۲ - مطهری، یادداشتها، ج ۵، ص ۹۶.

۳ - مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج ۳، ص ۱۴۸

حسن معاشرت و محبت و علاقه ورزیدن شوهر به زن به عنوان یکی از اصول اخلاقی است که در قرآن کریم آیاتی به آن اختصاص داده شده و قرآن حتی به طور مشخص معاشرت نیکو را از وظایف هم زن و هم مرد شمرده ولی بیشتر از مردان خواسته شده که به زنها توجه عاطفی و حسن معاشرت بیشتر داشته باشند تا اخلاق مداری در بین آنها و سایر اعضا رعایت شود.^۱

قرآن حسن معاشرت را مایه سعادت و بقا و امنیت اخلاقی خانواده معرفی نموده است. زیرا از نظر اسلام منتهای اهانت و تحقیر برای یک زن این است که مرد بگوید من تو را دوست ندارم، از تو تنفر دارم، و آن گاه قانون بخواهد به زور و اجبار آن زن را در خلنه مرد نگاه دارد... قانون قادر است مرد را مجبور به نگهداری از زن و پرداخت نفقه و غیره کند، اما قادر نیست زن را در مقام محبوبیت و مرکزیت نگهداری کند... از این رو هر زمان شلعه محبت و علاقه مرد خاموش شود ازدواج از نظر طبیعی مرده است و امنیت اخلاقی دیگر در خانواده وجود نخواهد داشت ولی اگر معاشرت و علاقه و محبت وجود داشته باشد امنیت اخلاقی نیز وجود دارد.^۲

از طرفی طبیعت زن و مرد به گونه ای است که از سوی مرد باید علاقه و تقاضا باشد، و از جانب زن پاسخ؛ لذا معاشرت به معروف و محبت اصیل و پایدار زن آن است که به صورت واکنش به علاقه و احترام یک مرد نسبت به او به وجود می آید. طبیعت، کلید محبت طرفین را به مرد داده است، علاقه زن به مرد، معلول محبت و علاقه مرد است، از این رو کلید فسخ این علاقه نیز به طور طبیعی در دست مرد است. (این مرد است که با بی علاقگی و بی وفایی خود نسبت به زن، او را نیز سرد و بی علاقه می کند. برخلاف زن که بی علاقگی اگر از او شروع شود تأثیر در علاقه مرد ندارد، بلکه احیاناً آن را تیزتر

^۱ - صبری، حسن معاشرت زوجین شماره ۶، ص ۱۴.

^۲ - مطهری، نظام حقوق زن در اسلام، ص ۲۸۳.

می کند... سردی و خاموشی علاقه مرد، مرگ پیوند زناشویی و پایان حیات خانوادگی است ... مرد به شخص زن نیازمند است و زن به قلب مرد).^۱

در آیات قرآن به حسن معاشرت بسیار اشاره شده است چنانچه در آیه زیر خداوند می فرماید: « وَ لَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَ بِالْمَعْرُوفِ^۲؛ و برای زنان همانند وظایفی که بر دوش آنها است حقوق شایسته‌ای قرار داده شده» این آیه مبارکه به گونه‌ای صریح، وظایف، حقوق و آداب معاشرت متقابل در درون خانواده را برابر و همانند می‌شمارد و معیار آن را معروف معرفی می‌کند. این آیه بحث را به مسئله مهمی کشانده و به مجموعه حقوق زناشویی مردان و زنان، اشاره می‌کند و می‌گوید: «همان طور که برای مرد حقوقی بر عهده زنان گذارده شده همچنین زنان حقوقی بر مردان دارند که آنها موظف به رعایت آنند زیرا در اسلام هرگز حق یک طرفه نیست، و همیشه به صورت متقابل می‌باشد.»^۳

حضرت رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) در این خصوص چنین فرموده است: «اکمل المؤمنین ایمانا احسنهم خلقا و خيارکم خيارکم لئنسائهم^۴؛ کاملترین مؤمنان از حیث ایمان خوش خلق‌ترین آنهاست، و شایسته‌ترین شما آنهایی هستند که با زنهایشان خوش رفتارترند».

زن و مردی که به اختیار و اراده خویش پیمان زناشویی می‌بندند، به تعبیر قرآن در جهت رسیدن به سکینه و آرامش هستند و معاشرت به معروف، از لوازم رسیدن به آرامش است که باعث دوام و امنیت اخلاقی زندگی مشترک و شیرین شدن آن، برای هر یک از زن و شوهر خواهد بود. در آیه دیگر

^۱ - همان، ص ۲۸۵.

^۲ - بقره: ۲۲۸.

^۳ - صبری، حسن معاشرت زوجین شماره ۶، ص ۱۵.

^۴ - پاینده، نهج الفصاحه، ص ۱۴۷.

آمده است «وَعَاشِرَ لَوْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ»^۱؛ با آنها بطور شایسته معاشرت کنید» غالباً در بیشتر مواردی که قرآن اشاره به حسن معاشرت داشته روی خطاب با مردان بوده است زیرا امکان ورود زیان از سوی مرد به لحاظ مسئولیت پذیری و ریاستی که در خانواده بر عهده دارد، بیشتر است. بنا براین کلمه «معروف» هم متضمن هدایت عقل است، و هم حکم شرع، و هم فضیلت اخلاقی، و هم سنت‌های ادبی و انسانی، (آن عملی معروف است که هم طبق هدایت عقل صورت گرفته باشد، و هم با حکم شرع و یا قانون جاری در جامعه مطابق باشد، و هم با فضائل اخلاقی منافی نباشد، و هم سنت‌های ادبی آن را خلاف ادب نداند).^۲

۲-۳. وفاداری و عدم خیانت

یکی دیگر از وظایف مردان در تأمین امنیت اخلاقی خانواده وفاداری به زن است هر چند که این امر بین زن و مرد مشترک است؛ در تنظیم روابط زن و شوهر، اخلاق بیش از حقوق حکومت می‌کند؛ برخلاف آن چه برخی تصور می‌کنند، خانواده تنها یک سازمان حقوقی نیست و قانون توانایی ایجاد نظم در آن را ندارد، بلکه خانواده سازمانی است مخلوط از قواعد حقوقی و اخلاقی که نمی‌توان آن دو را از هم جدا کرد. در این اختلاط نیز غلبه با اخلاق است؛ چون نه تنها بیشتر قوانین راجع به آن ضمانت‌اجرای مؤثری ندارد، بلکه آن چه هست از اخلاق مذهبی و اجتماعی ناشی شده و در مقررات دولتی نفوذ کرده است ولی اگر خانواده بر اساس محبت و عطوفت انسانی و اسلامی شکل بگیرد مردان می‌توانند از تعدد زوجات بهره بگیرند و عدالت را در محبت بین همسران خود برقرار کنند تا به روحیه زنان آسیب نرسد و نباید خیانت کنند.^۳

^۱ - نساء: ۱۴.

^۲ - صبری، حسن معاشرت زوجین، شماره ۶، ص ۱۵

^۳ - شرفی، شهید مطهری و حقوق زن در اسلام، ص ۲۵.

در این رابطه سخن از عواطف انسانی و عشق و صمیمیت و وفاداری است و حقوق برای حکومت کردن بر آن هانناتوان است. به زور نه می توان مرد را به وفاداری و حسن معاشرت با زن واداشت، و نه زن را به اطاعت از شوهر و وفاداری به او مجبور کرد. بر این اتحاد معنوی، تنها اخلاق می تواند حکومت کند و حقوق ناگزیر است به جای اتکاء به قدرت دولت، دست نیاز به سوی اخلاق دراز کند. بر همین اساس است که در معنای آیه ۱۹ سوره نساء مربوط به حقوق و تکالیف زوجین نسبت به یکدیگر وارد شده است که زن و شوهر مکلف به وفاداری و عدم خیانت با یکدیگر هستند.^۱

وفاداری موضوعی است که در نظام خانواده موجب استحکام بنیان خانواده می شود و از اهمیت خاصی در قرآن مجید و معارف اهل بیت قرار دارد، خداوند در قرآن در مرحله ای به وفای به عهد امر کرده و انجام پیمان را بر هر مکلفی واجب دانسته، و در جهت دیگر از وفاکنندگان به عهد ستایش نموده و آنان را دارنده ارزش و کرامت اخلاقی معرفی کرده و در مرتبه دیگر از عهد شکنان به شدت مذمت نموده و آنان را فاسق و مستحق عذاب دانسته اند.^۲ از امیرمؤمنان علی (علیه السلام) نقل شده که فرمود: «ان الله لا يقبل الا العمل الصالح و لا يقبل الله الا الوفاء بالشروط و العهود»^۳؛ خداوند چیزی جز عمل صالح از بندگان خود نمی پذیرد و جز وفای به شروط و پیمانها را قبول نمی کند»

منظور از وفاداری در آیات و روایات همان عهد و پیمان است که دو نوع عهد مثبت است: عهد با خدا، و عهد با مردم، که وفای به هر دو عهد واجب شرعی و فریضه اخلاقی است، و شکستن و نقض هر یک گناه بزرگ و سبب خفت و خواری در دنیا و عذاب و جریمه در آخرت است. عهد با مردم مانند عهد و وفای زوجین به یکدیگر که باید حداقل وفاداری و صمیمیت را بین خود حفظ کنند ترک زوج و

^۱ - مطهری، روایت مطهر جلد سوم، مباحث خانواده و روابط بین زن و مرد، ص ۱۷۵.

^۲ - مطهری، آشنایی با قرآن، ج ۵، ص ۹۴.

^۳ - کاشانی، تفسیر صافی، ج ۲، ص ۲۹۴

یا زوجه از منزل به منزله فراموشی تعهداتی است که در آغاز ازدواج به یکدیگر سپرده اند. زوجین باید قابلیت پاسخگویی به مسؤولیت و مشکلات طرف مقابل را داشته باشند. همچنین زن و مرد نباید رابطه نامشروع با فرد دیگری داشته باشند.^۱

۳-۳. هدایت دینی و اخلاقی زن

یکی از مهمترین وظایف مردان در تأمین امنیت اخلاقی خانواده این است که مردان به عنوان مدیر خانواده مسؤولیت راهنمایی دینی و اعتقادی اعضای خانواده مخصوصاً زن باشند، هدایت دینی زن و مسأله غیرت مرد را با هم مرتبط می داند و به آیه ای از قرآن در این خصوص اشاره نمودند: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلَائِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ لَّا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ^۲؛ ای کسانی که ایمان آورده اید، خود را با خانواده خویش از آتش دوزخ نگاه دارید چنان آتشی که مردم (دل سخت کافر) و سنگ (خارا) آتش افروز اوست و بر آن دوزخ فرشتگانی بسیار درشت خو و دل سخت مأمورند که هرگز نافرمانی خدا را (در اجرای قهر و غضب حق) نخواهند کرد و آنچه به آنها حکم شود انجام دهند.»

در حقیقت اجتماع بزرگ از واحدهای کوچکی تشکیل می شود که «خانواده» نام دارد، و هر گاه این واحدهای کوچک که رسیدگی به آن آسانتر است اصلاح گردد کل جامعه اصلاح می شود، و این مسؤولیت در درجه اول بر دوش مرد خانواده است. مخصوصاً در عصر امروزی که امواج کوبنده فساد در

^۱ - حسینی، روابط سالم در خانواده، ص ۹۵.

^۲ - تحریم: ۶.

بیرون خانواده‌ها بسیار قوی و خطرناک است، برای خنثی کردن آنها از طریق تعلیم و تربیت خانوادگی باید برنامه‌ریزی اساسی‌تر و دقیق‌تر انجام گیرد.^۱

مرد وظیفه دارد به مسائل اعتقادی، اخلاقی و دینی همسرش عنایت داشته باشد؛ یا خودش در این باره به او کمک کند یا وسیله آموختن آنها را برایش فراهم سازد. مواظب اخلاق و رفتار همسرش باشد. به کارهای خوب و اخلاق پسندیده دعوتش کند و او را از کردار زشت و اخلاق ناپسند نهی کند. در یک کلام، او را از آتش دوزخ برهاند و به بهشت دعوت کند.^۲

نتیجه گیری

امنیت مقوله ای است که وجود آن در تمام زوایای زندگی انسان به نحوی ملموس و مؤثر احساس می شود، خانواده واحد بنیادین جامعه و کانون اصلی رشد و تربیت است که در تأمین امنیت آن در ابعاد مختلف عوامل مختلف نقش دارند، بر این اساس یکی از موضوعات مهم در بعد جامعه شناسی نقش وظایف زوجین در تأمین امنیت اخلاقی خانواده است، منظور از امنیت اخلاقی در واقع محافظت از جامعه و خانواده ها در برابر آسیب به ارزش‌ها و مشکلات اخلاقی است.

اهمیت و ضرورت موضوع در این است که شناخت وظایف همسررداری زن و مرد از مهمترین عوامل در تأمین امنیت اخلاقی خانواده است زیرا زوجین این گونه از حقوق یکدیگر آگاهی پیدا می کنند و این امر مانع از فروپاشی خانواده می شود، برخی از وظایف زنان در تأمین امنیت اخلاقی خانواده عبارتند از: ۱. حسن خلق و برخورد نیکو^۲. پذیرش ریاست و قیومیت مرد^۳. اطاعت و اکرام و مدارا با شوهر و برخی از وظایف مردان در تأمین امنیت اخلاقی عبارتند از: ۱. معاشرت به معروف و محبت به همسر^۲. وفاداری و عدم خیانت و^۳. هدایت دینی و اخلاقی زن.

^۱ - مطهری، آشنایی با قرآن، ج ۹، ذیل آیه.

^۲ - مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج ۲۴، ص ۲۹۴

فهرست منابع و مآخذ

*قرآن مجید . ترجمه محمد علی رضایی اصفهانی.

۱. ابن منظور ،محمد بن مكرم ، لسان العرب، بيروت : دارالاحياء التراث العربيه، ۱۴۱۴هـ.ق.
۲. ابن فارس، محمد بن ذكربا، مقاييس اللغه، بيروت : نشر دارالاحياء التراث العربيه، ۱۴۰۷.
۳. اخوان كاظمی ، بهرام، امنيت فردی ، اجتماعي و سياسی در قرآن ، مجموعه مقالات بيست و پنجمين دوره مسابقات بين المللی قرآن كريم ، مشهد مقدس ، ۱۳۸۷.
۴. پاينده ، ابوالقاسم ، نهج الفصاحه ، نهج الفصاحه ،تهران : نشر جاويدان، بی تا
۵. پرتو ، ابوالقاسم، واژه ياب ، تهران : انتشارات اساطير ، چاپ اول ، ۱۳۷۳.
۶. جاسمی و ديگران ، شاهين ، فرهنگ روابط جنسی در جوامع، تهران: نشر نوپنيران، چاپ سوم، ۱۳۸۵
۷. جوهری، اسماعيل بن حماد، المحيط في اللغه. بيروت: دارالاحياء التراث العربيه. ۱۴۰۷
۸. چلبی ، مسعود ، جامعه شناسی نظم ، تهران : نشر نی ،چاپ اول ، ۱۳۷۵
۹. حرانی، ابن شعبه ، تحف العقول ، بيروت : دارالفکر، ۱۴۰۸.
۱۰. حسینی ، سيد داوود ، روابط سالم در خانواده ، قم : مؤسسه بوستان كتاب ، ۱۳۸۷
۱۱. دهخدا ، علی اكبر ، لغت نامه دهخدا، تهران: نشر دانشگاه ، ۱۳۷۴
۱۲. راغب اصفهانی،محمد بن حسين ، مفردات راغب، قم : نشر هاجر ، ۱۳۸۵.
۱۳. ساروخانی ، باقر، دائره المعارف علوم اجتماعي، تهران : نشر اميركبير، ۱۳۸۹.
۱۴.، طلاق، تهران : نشر اميركبير، ۱۳۸۹.
۱۵.، مقدمه ای بر جامعه شناسی خانواده، تهران: دانشگاه تهران ، ۱۳۸۷.

۱۶. شرفی، حسین، شهید مطهری و حقوق زن در اسلام، فصلنامه پژوهش های قرآنی، شماره ۱۷ و ۱۸، ۱۳۷۸.
۱۷. صبری، نورمحمد، حسن معاشرت زوجین، نشریه دادگستر، تهران، ۱۳۸۳.
۱۸. عظیم زاده اردبیلی، فائزه، مبانی حسن معاشرت به معروف در نظام حقوقی خانواده از منظر قرآن کریم، تهران: نشر دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۸۷.
۱۹. عمید، حسن، فرهنگ فارسی عمید، تهران: نشر امیر کبیر، ۱۳۷۷.
۲۰. فیومی، احمد، المصباح المنیر، قم، منشورات دار الرضی، چاپ اول؛ (بی تا).
۲۱. کاشانی، ملا محسن، تفسیر صافی، قم: نشر کتب اسلامیه، ۱۳۸۸.
۲۲. مجلسی، محمد باقر، بحارالانوار، بیروت: درالاحیاء التراث العربیه، ۱۴۰۷.
۲۳. مدد پور، محمد، تجلی حقیقت در ساحت هنر، تهران: انتشارات برگ، بی تا.
۲۴. مشیری، مهشید، فرهنگ زبان فارسی، تهران: نشر نامی، ۱۳۸۸.
۲۵. مطهری، مرتضی، روایت مطهر جلد سوم، مباحث خانواده و روابط بین زن و مرد، ۱۳۸۸.
۲۶.، نظام حقوق زن در اسلام، تهران: نشر صدرا، ۱۳۸۸.
۲۷.، آشنایی با قرآن، تهران: نشر صدرا، ۱۳۸۵.
۲۸.، مجموعه آثار شهید مطهری، تهران: نشر صدرا، ۱۳۸۶.
۲۹.، نظام خانواده در اسلام، تهران: نشر صدرا، ۱۳۸۷.
۳۰.، یادداشت های استاد مطهری، تهران: نشر صدرا، ۱۳۸۵ ش.
۳۱. معین، محمد، فرهنگ معین، تهران: نشر سرایش، ۱۳۸۳ هـ.ش.
۳۲. مسائلی، احمد رضا، فلسفه اخلاق و علم اخلاق، قم: نشر هاجر، ۱۳۸۹.

۳۳. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران: انتشارات دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۵.